ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

УДК 130.123.4
DOI 10.35423/2078-8142.2019.1-2.09

О. Й. Сторіжко,
старший викладач кафедри філософії
Київського національного університету
будівництва та архітектури,
e-mail: Lyudmila.stor@meta.ua
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3726-5005

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА ЯК ОДКРОВЕННЯ ПРИРОДОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена визначенню місця екологічної освіти в системі освіти загалом, сутності цієї освіти та її значення для практичної діяльності у контексті поліпшення екологічних відносин, збереження довкілля і створення нових, ще не існуючих природних форм.

Евристична діяльність у контексті природотворчості виробляє необхідну суму знань, котра тією чи іншою мірою включена в систему освіти та просвітництва. Освіта являє собою універсальну систему цілеспрямованої соціалізації індивідів у суспільстві у вигляді єдності виховання та навчання. Ця система включає в себе комплекс різноманітних проблем [соціальних, психологічних, екологічних], рішення яких, у кінцевому рахунку, крім всього іншого, неможливе без розробки нової концепції освіти, без використання нових форм навчання, його сучасного методологічного і методичного забезпечення. У цьому контексті комп'ютерне моделювання різних стадій освітнього процесу – це один зі способів його вдосконалення, котрий дає визначену можливість творчого перетворення застарілих форм та прийомів. При цьому найважливішим завданням власне екологічної освіти є формування в людини екологічної свідомості, котра інтегрує у собі знання, норми, цінності та

© Сторіжко О. Й., 2019

практичні рекомендації в питанні про людину та її ставлення до природного середовища.

***Ключові слова**: екологічна освіта, просвітництво, виховання, навчання, соціалізація, екологічна свідомість, раціональність, синергетичний підхід.*

Метою даної праці є установлення когнітивних засад раціонального природокористування, котрі використовуються в освітньому процесі. Освіта дає можливість створити образ можливого – такої форми зміни сущого, якої ще не існує. Поняття освіти тісно зв'язане із соціалізацією – процесом включення, входження людини у різні сфери суспільного життя, у визначену соціальну організацію. При цьому індивід засвоює норми та ролі, які прийняті в тих чи інших суспільних структурах за посередництвом як його власної активності, так і впливу на нього батьків, друзів, школи та інших інституцій.

Процес соціалізації індивіда відбувається не лише цілеспрямовано, а й стихійно, коли людина не усвідомлює всіх наслідків своїх дій у тих чи інших сферах діяльності. Тому соціалізація – це ще і процес пошуків себе, свого «Я», процес часткової самореалізації, поле проб та помилок. Цим зумовлена потреба «вписування» людини у визначену суспільну структуру, її відповідності відносинам, що тут склалися, у професійному та моральністному аспектах.

Наближення суспільства до певного цивілізованого стандарту являє собою складний динамічний процес, який потребує дедалі більше часу для свого відносного завершення. Ось чому необхідна цілеспрямована спеціальна діяльність суспільства, котра сповнює духовним змістом і скеровує процеси соціалізації людей. Саме у тому і проявляється, у сутності, призначення освіти, яка є необхідною складовою свідомо спрямованої та здійснюваної суспільством діяльності з формування соціально активної особи [2, с. 69]. Іншими словами, становлення соціально значущої осо-

бистості суттєво зумовлено надбанням індивідом необхідних знань, формуванням адекватної картини світу в його свідомості. У цьому процесі відбувається залучення, входження людини у сферу загального, приведення його одиничності до загальності – історично сформованих суспільних ідей, об'єктивно-істинного знання, чистої творчості, вироблених форм поведінки. Тут людина, підносячись над своєю природною основою, формує свою соціальну сутність, входить у простір чистої духовності як складової ейдетичного змісту культури. Останнє, будучи результатом узагальнення практичного досвіду всієї сукупності взаємодіючих суб'єктів, конкретизується у самосвідомості, що становиться, окремих особистостей.

Освіта як універсальна система цілеспрямованої соціалізації індивідів у суспільстві являє собою єдність виховання та навчання. У цій єдності *виховання* є не лише діяльністю з формування соціально активної особистості, а й комплексом дій з динамічного входження у свідомість та поведінку індивіда з метою зміни його буття й довершення моральних якостей. Тут відкриваються глибинні шари людської природи, котрі опосередковано екстеріоризуються у систему духовно-практичних цінностей, що репрезентують поведінкову мотивацію людини. Остання є перш за все моральним потягом, який реалізується у соціально значущий дії. У Ж.-Ж. Руссо «виховати громадянина» означає привити людині вміння перемагати потяги свого серця та виконувати свій обов'язок, слідуючи голосу розуму та совісті [10, с. 193]. Д. Локк процес виховання у контексті освіти та пізнання роздивлявся у межах домінуючої цільової інтенції удосконалювання розуму: «Але той, хто бажає потурбуватися про *виховання* свого розуму та спрямувати його вірним шляхом до пізнання речей.., не повинен, захопившись тим, що виявилось корисним та необхідним в одній науці, переносити це в іншу науку, де воно служить лише тому, щоб бентежити розум та збивати його з пантелику» [6, с. 239].

Навчання [друга важлива складова освіти] звичайно розуміється як процес збагачення свідомості, що є інтенціальною ціліс-

ністю, новими знаннями та інформацією. Цей процес відбувається у вигляді спілкування реципієнта з джерелами знань і носіями інформації. Атрибутивною особливістю навчання є увага. Більше того, процесом навчання, як відзначав Лейбніц, увага породжується та відтворюється [5, с. 89].

Увага відтворюється як своєрідна модальність, котра з необхідністю зумовлює визначений рівень проникнення в ейдос предмета вивчення, який частково трансцендує у дурну нескінченість непізнаного, подолання якої досягається постійними тренуваннями пам'яті та мислення. При цьому бажано обтяжувати пам'ять «виключно ясними і виразними ідеями» [Гельвецій].

Освіта, передаючи соціально значущий досвід, накопичений людством, новим поколінням, споконвічно готує людей до життя в умовах будь-якого, а не лише певного суспільства. У цьому сенсі особливо важливою є екологічна складова освіти як системи духовно-практичної діяльності. Освіта розуміється у багатоаспектності різноманітних умов свого розвитку, будучи пов'язаною з усіма елементами суспільного життя – культурою, економікою, політикою, наукою, навчанням. Тут вона сама включає у себе комплекс різноманітних проблем [соціальних, психологічних, екологічних], рішення котрих, у кінцевому рахунку, крім усього іншого, неможливе без розробки нової концепції освіти, без використання нових способів навчання, його сучасного методологічного і методичного забезпечення. У цьому контексті комп'ютерне моделювання різних стадій освітнього процесу – це один зі способів його вдосконалення, котрий дає визначену можливість творчого перетворення усталених форм і прийомів.

Наразі в системі освіти широко використовується так званий *компетентністний* підхід до підготовки майбутніх спеціалістів. Компетентністний підхід визначає вимоги до оновлення усіх компонентів методичної системи навчання студентів: його мети, змісту, форм, методів і засобів. Зокрема, метою такої підготовки є формування і розвиток особистості майбутнього компетентного фа-

хівця. Перетворення останнього у творчу індивідуальність відбувається в контексті переростання компетентністного підходу в *акмеологічний* підхід, що інтегрує в собі інші педагогічні підходи, зокрема особистісний та розвивальний [7, с. 22]. Акмеологічний підхід спрямовується на досягнення вершин професіоналізму і творчості особистості і тому є найбільш перспективним для сучасної вищої професійної освіти.

Розвиток комп'ютерних технологій та останні досягнення в програмному забезпеченні зумовили можливість інноваційного комп'ютерного проектування, заснованого на спеціальних параметричних програмах. Ці програми специфічним чином репрезентують єдність параметрів людини та природи.

Творчість природи опредмечує свою останню мету саме в людині, через яку вона пізнає свій сенс і сутність. Але це пізнання зумовлено системою суперечливої діяльності, яка призводить, зокрема, до виникнення масштабних екологічних проблем. Екологічна реальність, яка постає як зняття природного стану природного середовища, є реальністю соціальною, створеною доцільним перетворенням навколишньої природи людиною як певним способом природотворчості. Остання постає як багатоманітна та різнорівнева взаємодія з природничим середовищем, котра, з одного боку, зводить це середовище до предмета споживання, а з іншого – підносить його до більш високого рівня організації.

Вивчення та дослідження названого взаємовідношення припускає філософський аналіз категорії взаємодії. Вагомий внесок у розуміння цієї категорії зробив Г. Гегель, який у низці праць стверджував, що взаємодія постає як сутність речей, що «… чимало різних речей перебувають, завдяки своїм властивостям, у суттєвій взаємодії; властивість є само це взаємовідношення, і річ – ніщо за межами цього взаємовідношення» [1, с. 542].

Взаємодія суспільства та природи є універсальною. Ця універсальність виявляється перш за все у тому, що практично не існує явища, закону у просторі названого відношення, котрі не можна було б пояснити через взаємодію, що без вивчення взаємо-

дії в його загальнонауковому значенні і конкретних проявах важко осмислити закони, сутність, властивості і структуру того, що відбувається.

На загальнонауковому рівні категорія взаємодії ефективно розглядається у контексті синергетичного підходу. При цьому для синергетики, яка має міжнауковий, інтегративний характер, ідея взаємодії є засадничою. Традиційно синергетика розглядається як наука, котра вивчає зв'язки між елементами структури, які виникають у відкритих системах завдяки інтенсивному обміну речовиною та енергією з довкіллям у нерівноважних умовах. Система «суспільство – природа» є відкритою й тако, що самоорганізується. У таких системах спостерігається узгоджена поведінка підсистем, в результаті чого збільшується ступінь їх упорядкованості.

Водночас, значущою характеристикою кожної системи, що самоорганізується, є її взаємовідносини з іншими системами. Ці відносини [взаємодія] є вибірковими. Тому синергетичний підхід відкрив нові можливості для досліджень різних форм відкритих систем різного рівня організації. Зокрема, йдеться про різнобічне вивчення системи освіти і пошуки нових шляхів удосконалення освітнього процесу. Одним з таких шляхів є упровадження в учбовий процес сучасних технічних засобів навчання [персональних комп'ютерів останніх поколінь, електронної аудіо і відеотехніки], а також комп'ютерних графічно-інформаціоних технологій, що значно збільшує можливості засвоєння та творчої інтерпретації необхідної суми знань.

Екологічна освіта, що є однією з форм освіти загалом, сприяє становленню екологічної свідомості. Останнє опосередковано перетворює світ адекватно людським потребам в якісних природних умовах існування. Свідомість, стаючи чимось конкретним, визначеним, наприклад «екологічним», являє собою «усталену й усвідомлену систему уявлень про стан природного довкілля, здатність [індивідуальну або колективну] до адекватного розуміння органічного зв'язку між людиною та природою і використання

екологічних знань та переконань у всіх без винятку сферах практичної діяльності» [4, с. 11]. Генетично свідомість є результатом еволюції первинної психічної спрямованості суб'єкта на об'єкт сприйняття та перетворення. Екологічна свідомість спрямована, перш за все, на зміст відношення «людина – природа» з метою його пізнання у контексті досягнення діяльністю екологічно безпечного рівня.

Екологічне знання, що виникає у цьому процесі, заперечує прагнення суспільства до безкінечного розвитку й стратегію розвитку класичної науки. До нього неможливе ставлення без емоційне, нейтральне та безпристрасне, бо воно зумовлене антропоморфною специфікою. Тому у цьому знанні є важливою не просто інформація про стан навколишнього середовища, а й розуміння, асиміляція екологічних істин індивідом та їх екзистенційне «переживання». Саме ці характеристики є важливими в процесі формування екологічної свідомості. Тому «саме в екології знаходять актуалізацію концепції «живого знання», «нового натуралізму», герменевтичного протиставлення знання й розуміння» [4, с. 35].

Завдання формування екологічної свідомості виходять за межі засвоєння теорії та практики загальної екології як однієї з основ раціонального природокористування. Тому саме тлумачення терміна «екологічна свідомість» наштовхується на певні змістовні та методологічні труднощі. Виразне логічне обґрунтування предметної сфери названого терміна навряд чи можливе, як і обґрунтування винятковості екології та специфічності методів її пізнання. Проте можно твердити, що «екологічна свідомість інтегрує в собі знання, норми, цінності, ідеали, світоглядні установки та практичні настанови в питанні про людину та її ставлення до «природного» довкілля» [4, с. 71]. Своєю чергою, Ф. М. Канак відзначає світоглядну інтенцію цього поняття: «Екологічна свідомість, – на відміну від екологічного пізнання й системи екологічного знання, котрі належать до сфери біології, – розглядається як нюанс, аспект суспільної свідомості, як одна з важливих складо-

вих і детермінант сучасного теоретичного світогляду й масової свідомості» [4, с. 117].

У даному разі екологічна свідомість є складовою такого світогляду, який зінтегрований з екологічним знанням, ініційований ним і ним скорегований. Екологізований таким чином світогляд спочатку складається поза сферою панівного світогляду. Він формується в колах науково-технічної й гуманітарної інтелігенції завдяки синтезу екологічно значущих елементів природничонаукового й гуманітарного знання. Із часом екологізований світогляд поширюється на домінуючий світогляд і масову свідомість та викликає трансформацію останніх в такі, що мають стати надійною теоретичною та духовно-практичною основою екологічно безпечної діяльності людини в природі.

Становлення екологічної свідомості безпосередньо залежить від системи екологічної освіти та екологічного виховання. Освіта взагалі опосередковує вплив науки на формування свідомості індивіда. У випадку з екологією цей процес ускладнюється, чому сприяє гранична невизначеність методики і предметного поля викладання екології. При складанні навчальних програм з екології не вдається уникнути домінуючого акценту на інформативність. Програми переобтяжені конкретними даними щодо колообігу хімічних елементів на планеті, описом типів забруднення природного довкілля, визначенням меж біосфери тощо. Але система екологічної освіти, як така, покликана формувати нове світобачення і новий спосіб життя людини третього тисячоліття, що включає в себе засади як раціонального природокористування, так і ефективної соціальної практики. Тому екологічна освіта не може обмежуватися засвоєнням абстрактних істин, а повинна орієнтувати на їх «проникаюче» розуміння й «переживання».

Терміни «екологічна освіта» та «екологічне виховання» тлумачать то як самостійну та автономну форму, то як «загальну справу» багатьох академічних дисциплін. Екологічне виховання (яке є важливим елементом системи екологічної освіти), таким

чином, відіграє важливу роль інтегратора у сучасному виховному процесі. «Воно поєднує в єдину функціональну систему всі традиційні способи виховання, спирається на них і може бути продуктивним чинником подолання відомчості у цій важливій сфері людської діяльності» [4, с. 275].

Для системи освіти загалом властива при-сутність не-сущої даності часу. Тут час навчання походить з творчого засвоєння необхідного знання, детермінуючись запитом про істину. Позаналежність останньої процесу освіти зумовлює значущість суб'єкта цього процесу, повідомляючи темпоральність істини про її мислиме іменування. Тут мислиться те, що є елементом знання і може бути позначено будь-яким семантично адекватним поняттям. Психологічно виробництво знань зводиться до цілеспрямованого відображення речовино-польової структури сущого, історичного розвитку та когітальної цілісності не-сущого у вигляді теорії, за посередництвом переживального почуття істини. Означена цілісність не-сущого (свідомості, духу), своєю чергою, забезпечує адекватність пізнавального сприйняття екологічної реальності, що опосередковано зумовлює предметність екології як учбової дисципліни.

Попри всі недоліки у сфері екологічної освіти та екологічного виховання принципово важливою є та обставина, що саме вони акцентують увагу не лише на власних негараздах, а й на недоліках, властивих усій системі просвітництва. У наш час утаємничене, складне, сакральне просвітництво перетворилося на пересічну форму людської діяльності, куди були привнесені комерціалізація середньої та вищої школи, культивування гедоністичних цінностей, хабарництво. За таких умов особливого значення набувають пошуки нових форм цивілізаційних засад розвитку суспільства. Сфера екологічної освіти безпосередньо стосується цих пошуків. Проте сучасна система екологічної освіти продовжує спиратися на пізнавальні засоби класичного раціоналізму з його ідеалом незалежної від людини об`єктивістської абсолютної істини. При цьому вважають, що знання про зміст біогеохімічних ци-

клів, потоки енергії на планеті, типи екосистем та принципи раціонального природокористування цілком достатньо для досягнення мети, але це не зовсім так. Сучасне екологічне просвітництво повинно орієнтувати свої функціональні можливості на обґрунтування позитивних норм засвоєння природних сутностей. Ці норми є формами рефлексивної дії, які ґрунтуються на залученні інтуїції, мудрості та духовних цінностей до процесу задоволення потреб у якісних речах самої природи. Але природа, яка у своїй відчуженій формі є духом, що пізнає себе, водночас є природою, котра розуміє саму себе і тому історично стає Просвітництвом. У самопізнанні духу позиває до самої себе природа, але вже не безпосередньо, «при помощи мнимых ее имен, ее всесилие обозначавших, таких как мана, а будучи ослепленной, искалеченной. Обреченность природе заключена в порабощении природы, без которого нет духа» [11, с. 57]. Тобто в Просвітництві дух заявляє про своє пануюче становище та прокладає собі шлях зворотно у природу, намагаючись піти від необхідності. Відмовляючись від пізнання останньої, Просвітництво, на цьому уявному шляху до свободи, зрікається мислення і власного самоздійснення.

Просвітництво, котре існує сьогодні, має за мету розвиток у суспільстві критичного, рефлектуючого мислення. Системі просвітництва взагалі властива власна діалектика, яка репрезентує себе протиставленням певних інституцій певним усталеним принципам. Суттєво, що оцінювання цих інституцій деяким чином зумовлює теоретичну рефлексію щодо самих масштабів оцінювання. Тільки завдяки цьому просвітництво й набуває глибшого філософського виміру у процесі його світоглядного аналізу у визначені історичні періоди, ніж у час звичайної оцінки ситуації у суспільстві. У цьому контексті В. Гьосле зауважує, що дедалі глибша суб'єктивність критичного мислення, яка стає всеосяжною ознакою XX століття, «призводить до дедалі більш суб'єктивістського спрямування просвітництва» [3, с. 59].

Життєво важливі завдання екологічної освіти виходять за межі засвоєння теорії та практики загальної екології як однієї з підвалин природокористування. Різноманітні екологічні знання ще треба довести до *розуміння*, яке є важливою передумовою *цілісного органічного світобачення*. Останнє є одним із чинників, котрі конституюють простір спільносвіту – найвищу форму співіснування природи та людини. Потреба в такому світобаченні є очевидною, оскільки чим далі культура відходить від органічної сумісності людини та природи, тим швидше вона перетворюється на науково-технічну цивілізацію, у ставленні якої до природи відсутні розуміння її стану, інтуїція при прийняті практичних рішень, мудрість та виваженість.

У цьому контексті дуже небезпечним є розрив між природничо-науковою та соціогуманітарною складовою сучасної системи освіти. Подолання названого розмежування є головною стратегемою подальшого розвитку освітянської справи. Тому й виникає нагальна потреба в «екологізації» та «гуманітаризації» традиційних навчальних дисциплін, зокрема таких, як фізика, хімія та математика. Гуманітаризація природничих наук багато в чому позбавляє їх недоліків об'єктивістського та неморальнісного бачення світу. «Тому саме залучення матеріалу та методології гуманітарного комплексу наук видається продуктивним засобом переорієнтації екологічних освітянських програм від знання до розуміння загальних законів світу» [4, с. 278].

Об`єктивістський підхід до пізнання дійсності не дає змоги світобаченню сучасної людини стати достатньою мірою натуралістичним. Але саме завдяки натуралістичному підходу ідеї природознавства починають проникати в науки про суспільство. На цьому шляху з'являються можливості подолання ситуації, за яких людина визначається в протиставлені до тварини, а культура – в протиставлені до природи. Потрібно розглядати, скажімо, культуру в єдності, сутнісній тотожності з її природничими засадами, а окремі елементи культури – як рівноправні з явищами природи у «праві на існування».

Протиставлення суспільного порядку та організованості природному хаосу підтримується у суспільній свідомості загальною екологічною некомпетентністю людей. Це досить небезпечно, адже раціональне, екологічно обгрунтоване природокористування можливе лише за умов масової екологічної грамотності. Саме тоді громадськість зможе зреалізувати можливості демократичного суспільства й ефективно боротися з причинами загострення екологічних проблем.

Екологічна освіта не лише впливає на становлення екологічної свідомості, а й формує активну громадянську позицію. Людина не може бути байдужою до свого природно-соціального оточення, в якому вона живе. Тому вона повинна брати участь в акціях протесту проти хижацького використання природних ресурсів, а також у межах професійних можливостей сприяти створенню системи раціонально-моральнісного природокористування.

Взагалі система освіти конче потребує реформування. Необхідність реформи зумовлена важливістю об'єднання знань, поділених на дисципліни. Йдеться саме про таке об'єднання, яке відбувається на різних рівнях та формах пізнання, і забезпечує зв'язок між дисциплінами. Сама ідея реформи збере докупи окремі думки, стимулюватиме народження пропозицій щодо створення нової системи освіти, яка дасть змогу розвивати здібності людини для осмислювання індивідуальних і колективних проблем (зокрема екологічних) у їхній складності. Ця нова система «викладатиме різні форми раціональності (теоретичної, критичної, самокритичної), викривлення раціональності (раціоналізація, інструментальний розум), необхідність відкритої раціональності (щодо даних, які заперечують її, та щодо зовнішньої критики)» [9, с. 129].

Нова система освіти має навчати екології дій, яка засвідчує, що коли та чи інша дія започаткована, вона зазнає взаємного зворотного впливу середовища, в якому відбувається, і може обрати напрям, протилежний початковому наміру. Тому реформа освіти

має навчати, що будь-яке рішення в непевному світі містить неясність і потребує здатності змінити дію залежно від випадкових обставин. Саме випадковість є досить поширеною формою причинності, яка зумовлює виникнення суттєвих суперечностей у просторі екологічних відносин.

Екологічна реальність як соціальна структурно включає в себе відношення людини та суспільних інституцій в контексті різних форм діяльності до навколишнього середовища. Щодо цього виникають різноманітні фундаментальні суперечності, котрі поступово причино зумовлюють екологічні кризові явища, у тому числі глобального впливу на різні форми та сфери життя. Тому світовій спільноті потрібно своєчасно реагувати на поки що нестримну руйнацію біосфери – основи нашого фізичного існування, – безупинним розвитком науки, техніки, виробництва, споживання. Природною основою вирішення екологічних проблем є само-еко-організація живого (Едгар Морен), що вписана в нашу людську організацію. Світ існує в нас, а ми в той час існуємо в світі. Тому розділювальна організація наукового й технічного знання не дає змоги об'єднати його окремі елементи у фундаментальне та глобальне знання Єдиного – спільносвіту людини і природи.

Реформування мислення, невіддільне від реформ в системі освіти, приведе нас до усвідомлення спільності нашої долі – долі людей будь-якого походження, котрим загрожує одна й та сама велика небезпека. Виникнення об'єктивного уявлення про спільність земної долі у домінуючої більшості людства має стати «ключовою подією XXI ст.: ми повинні відчути себе солідарними з планетою, життя якої зумовлює наше власне життя» [9, с. 74].

Зазвичай наша екологічна свідомість прогресує на локальному та глобальному рівні коли завдається шкода, стаються катастрофи. Потрібні перманентні попереджуючи заходи в системі екологічної політики, які зменшують чи не допускають деградацію природного середовища у галузях промислового й сільськогосподарського виробництва. Дуже важливо визначити також оп-

тимальний рівень споживання природи як такої, її різноманітних ресурсів.

Проте суспільно значуща система розумних (оптимальних) потреб у природі та її ресурсах у виробничо-економічному контексті поки що не вироблена. Не можна забувати і про неминуще значення природи в якості об'єкта естетичного, морального, інтелектуального виховання і розвитку людини. В умовах глобальної екологічної кризи, що наближається, конче потрібне розумне, моральне споживання ресурсів земної природи, її збереження для майбутніх поколінь, штучне виявлення її потенційних якостей, зокрема в антропологічному контексті (пізнання сутності людини як природної). Тому екологічна свідомість та її творча перетворювальна дія повинні бути спрямовані на злиття, рухоме ототожнення в діяльності світу природи, світу «другої природи» як підсистеми земної природи із сутністю людини. Ця трансцендентальна інтенція, що зумовлена, певною мірою, системою екологічної освіти, перебуває у процесі становлення. Вона є не чим іншим, як одкровенням природотворчості, про-зрінням, про-світленням тайн природи і природи людини, котра розкривається у чистій тотожності її природних задатків та духовної сутності. Це справжня єдність людини і природи, спосіб одухотворення (творення духом) речової культури та речовини природи.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гегель Г.* Наука логики. М. : Мысль, 1999.
2. *Грехнёв В.С.* Образование как социальный феномен и объект исследования // Вестник Московскогого университета. Сер. 7. Философия. 2010. № 6.
3. *Гьосле В.* Практична філософія в сучасному світі. К. : Лібра, 2003.
4. *Кисельов М. М., Канак Ф. М.* Національне буття серед екологічних реалій. К. : Тандем, 2000.
5. Концептуальні виміри екологічної свідомості. К. : Парапан, 2003.
6. *Лейбниц Г. В.* Соч.: в 4-х т. Т. 2. М. : Мысль, 1983.

7. *Локк Дж.* Соч.: в 3-х т. Т. 2. М. : Мысль, 1985.
8. Матеріали V Всеукраїнської наукової конференція «Сучасна архітектурна освіта». – К. : КНУБА, 2012.
9. *Морен Е.* Шлях за майбутнє людства. К. : Ніка-Центр, 2014.
10. *Руссо Ж.-Ж.* Избр. соч.: в 3-х тт. Т. 1. М., 1961.
11. *Хоркхаймер М., Адорно Т. В.* Диалектика просвещения. М.–СПб. : Медиум, 1997.

REFERENCES

1. Hegel, G. (1999). *Science of logic*. Moscow: Mysl. [In Russian].
2. Grehnyov, V. S. (2010). Education as social phenomenon and object investigation. *Vestnik Moskovskogogo universiteta (Moscow University Bulletin*). Ser. 7. Philosophy, 6. [In Russian].
3. Gyosle, V. (2003). Practical philosophy in contemporary world. Kyiv: Libra. [In Ukrainian].
4. Kiselyov, N., & Kanak, F. (2000). *National being among ecological realities*. Kiev: Tandem. [In Ukrainian].
5. *Conceptual measuring ecologic consciousness*. (2003). Kyiv: Parapan. [In Ukrainian].
6. Leibniz, G. V. (1983). *Works* (Vols. 1-4). V. 2. Moscow: Mysl. [In Russian].
7. Locke, G. (1985). *Works* (Vols. 1-3). V. 2. Moscow: Mysl. [In Russian].
8. Materials V All-Ukrainian scientific conf. «Modern architectural education». (2012). Kyiv: KNUCA. [In Ukrainian].
9. Moren, E. (2014). *The way for future of humanity*. Kyiv: Nika-Centr. [In Ukrainian].
10. Rousseau, J.-J. (1961). *Works* (Vols. 1-3). V. 1. Moscow. [In Russian].
11. Horkheimer, M., & Adorno, T. (1997). *Dialectic education*. Moscow, Saint Petersburg: Medium. [In Russian].

Oleksandr Storizhko
Senior Lecturer at the Department of Philosophy, Kyiv National University of Civil Engineering and Architecture,
e-mail: Lyudmila.stor@meta.ua

Environmental Education as a Revelation of Nature Creation

Abstract
The article shows the place of environmental education in the education system in general, provides a definition of the essence of this education its implications for practice in the context of the necessity improving ecological relations, preserving the environment and creating new, not existing yet natural forms. Heuristic activity in the context of nature education produces the necessary amount of knowledge, which to some extent is included in the education system and enlightenment. Education is a universal system of targeted socialization of individuals in society in the form of unity of upbringing and education. This system includes a complex of various problems (social, psychological, environmental), the solution of which, ultimately, is impossible without developing a new concept of education, without using new forms of education, its modern methodological and methodological support. In this context, computer modeling of different stages of the educational process is one of the ways to improve it, which provides a certain opportunity for creative transformation of obsolete forms and techniques. At the same time, the most important goal of environmental education is an the formation of environmental awareness in a person, which integrates knowledge, norms, values and practical recommendations on the issue of human and his attitude to the natural environment.

Keywords*: environmental education, enlightenment, upbringing, education, socialization, environmental awareness, rationality, synergistic approach.*

Александр Сторижко
старший преподаватель кафедры философии Киевского национального университета строительства и архитектуры,
e-mail: Lyudmila.stor@meta.ua

Экологическое образование как откровение природотворческой деятельности

Аннотация
В статье показано место экологического образования в системе образования в целом, приводится определение сущности этого образования и его значения для практической деятельности в контексте необходимости улучшения экологических отношений, сохранения окружающей среды и создания новых, еще не существующих природных форм.

Эвристическая деятельность в контексте природотворчества производит необходимую сумму знаний, которая в той или иной мере включена в систему образования и просвещения. Образование представляет собой универсальную систему целенаправленной социализации индивидов в обществе в форме единства воспитания и обучения. Эта система включает в себя комплекс самых разнообразных проблем (социальных, психологических, экологических), решение которых, в конечном счете, кроме всего прочего, невозможно без разработки новой концепции образования, без использования нових форм обучения, его современного методологического и методического обеспечения. В этом контексте компьютерное моделирование разных стадий образовательного процесса является одним из способов его усовершенствования, который дает определенную возможность творческого преобразования устаревших форм и приемов. При этом важнейшая задача собственно экологического образования – формирование у человека экологического сознания, которое интегрирует в себе знания, нормы, ценности и практические рекомендации в вопросе о человеке и его отношении к природной среде.

Ключевые слова*: экологическое образование, просвещение, воспитание, обучение, социализация, экологическое сознание, рациональность, синергетический подход.*